

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 331.526

Безп'ята І.В.*кандидат економічних наук, доцент,
Миколаївський національний аграрний університет***Попейчук Л.В.***студент
Миколаївського національного аграрного університету***Скляр Н.В.***студент
Миколаївського національного аграрного університету*

СОЦІАЛЬНА ТА ЕКОНОМІЧНА ЗНАЧИМІСТЬ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

SOCIAL AND ECONOMIC IMPORTANCE OF LOCAL EMPLOYMENT

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено соціальну та економічну значимість зайнятості населення, розглянуто різні підходи до визначення поняття зайнятості. Виділено важливість зайнятості населення як складного соціального та економічного явища, яке виступає формуючою частиною громадського відтворення. Проаналізовані форми зайнятості та самозайнятості населення.

Ключові слова: зайнятість, ринок праці, безробіття, соціальна значимість, самозайнятість.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы социальная и экономическая значимость занятости населения, рассмотрены различные подходы к определению понятия занятости. Выделена важность занятости населения как сложного социального и экономического явления, которое выступает формирующей частью общественного воспроизводства. Проанализированы формы занятости и самозанятости населения.

Ключевые слова: занятость, рынок труда, безработица, социальная значимость, самозанятость.

ANNOTATION

The social and economic importance of employment is studied in the article. Different approaches to the definition of employment are considered. The importance of employment as a complex social and economic phenomenon, which acts as a forming part of social reproduction is highlighted. Forms of employment and self-employment are also analyzed.

Keywords: employment, labor market, unemployment, social importance, self-employment.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення соціальної та економічної значимості зайнятості населення, її форм і видів, проведення оцінки зайнятості з точки зору економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем соціальної та економічної значимості зайнятості населення присвятили свої праці такі видатні вчені, як: С. Вовканич, М. Долішній, Т. Заяць, С. Злупко, Л. Кравчук, Е. Лібанова, В. Онікієнко, Л. Шепотько, Л. Шевчук, В.М. Петюх, К. Якуба, Л. Янковська, А.Е. Воронкова, М.І. Долішній, Л.В. Злупко, І.В. Тюха, Т.Б. Надтока, О.В. Амелницька

та ін. Автори не тільки описують зайнятість як локальну проблему, але й наголошують на її масштабній, глобальній значимості у контексті світової глобалізації і міграції населення. Визначають зайнятість як один із основоположних показників у державотворчих процесах і стабільності економік всіх без винятку країн світу.

Виклад основного матеріалу досліджень. Зайнятість розкриває один із найважливіших аспектів соціального та економічного життя людини, пов'язаний із задоволенням її потреб у сфері праці. Водночас трудова зайнятість населення країни забезпечує виробництво валового національного продукту, а отже – економічну основу життя суспільства. Разом із тим зайнятість має і соціальний характер: вона відображає потреби людей не лише в заробітках, але і у самореалізації особистості через суспільну корисну діяльність.

Таким чином, зайнятість – це надзвичайно важливе явище соціального та економічного життя суспільства, яке далеко не вичерпується проблемами безробіття, а включає також такі аспекти, як:

- раціональне використання праці;
- забезпечення гідного рівня життя працюючого населення;
- задоволення потреб народного господарства у робочій силі із врахуванням її кількості та якості;
- задоволення професійних потреб працівників, включаючи потреби у професійній освіті та підтриманні кваліфікації;
- соціальну підтримку у разі втрати роботи.

Зайнятість – це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, що не суперечить законодавству і, як правило, приносить заробіток (трудоий дохід). Згідно із Законом України «Про зайня-

тість населення» відносини зайнятості в Україні ґрунтуються на таких принципах:

- виключне право громадян розпоряджатися своїми здібностями до праці, заборона обов'язкової, примусової праці (крім випадків, спеціально встановлених законодавством). Цей принцип передбачає право людини працювати чи не працювати, а якщо працювати – то там і стільки, де це їй потрібно. Сфера найманої праці стає однією з рівноправних сфер суспільно корисної діяльності (як, наприклад, навчання, виховання дітей, ведення домашнього господарства, зміцнення здоров'я, громадська і благодійницька діяльність тощо);

- створення державою умов для реалізації права громадян на працю, на захист від безробіття, на допомогу в працевлаштуванні і матеріальну підтримку в разі втрати роботи у відповідності з Конституцією України.

Отже, Закон України «Про зайнятість населення» закріплює основні принципи державної політики в галузі сприяння зайнятості: забезпечення рівних можливостей всім громадянам України незалежно від національності, статі, віку, соціального положення, політичних і релігійних переконань у реалізації права на добровільну працю і вільний вибір зайнятості; розвиток людських ресурсів; попередження масового і скорочення тривалого безробіття; підтримка трудової і підприємницької ініціативи громадян, сприяння розвитку їхніх здібностей до продуктивної, творчої праці; забезпечення соціального захисту в галузі зайнятості, включаючи спеціальні заходи для громадян, що мають особливі труднощі в пошуку роботи; заохочення роботодавців до створення нових робочих місць тощо.

Зайнятість – це складна і багатоаспектна економічна категорія, що характеризує дуже важливі соціально-економічні відносини. Вона характеризується різними аспектами, основними з яких є її види, форми і показники.

Форми зайнятості класифікуються за багатьма ознаками:

1. За способом участі працівника в суспільній праці розрізняють зайнятість за наймом і самозайнятості (підприємництво).

2. За формами власності підприємств розрізняють зайнятості на державних, колективних і приватних підприємствах.

3. За легітимністю працевлаштування розрізняють формальну (законно зареєстровану в офіційній економіці) зайнятості на підприємствах і в організаціях реального сектору та неформальну (не зареєстровану в офіційній економіці) – вулична торгівля, домашнє виробництво, особисте підсобне господарство з реалізацією продукції без реєстрації, зайнятості на підприємствах тіншового сектору економіки тощо. Неформальний сектор ринку праці виникає внаслідок зростання безробіття, коли формальний сектор не може забезпечити роботою всіх бажаючих, а соціальна підтримка непрацюючих слабка. Між тим масове зубожіння

населення за роки економічної кризи призвело до того, що абсолютна більшість людей не може залишатися без роботи, яка є єдиним джерелом засобів існування. Тому вони шукають роботу в межах неформального сектору.

Зайнятості у неформальному секторі характеризується такими рисами: відсутність офіційної реєстрації діяльності; переважання самозайнятості; низька капіталозброєність праці, застарілі і шкідливі технології; легкий доступ для працівників, відсутність перешкод; низький рівень доходів, безправ'я працівників; нерідко «контроль» діяльності з боку кримінальних структур.

Оцінюючи зайнятості у неформальному секторі, варто мати на увазі, що низький рівень оплати праці та значне поширення прихованого безробіття стимулює і зайнятих у формальному секторі працівників шукати додаткові джерела доходу в неформальному і нетоварному секторах. Часто основну частину часу і трудових затрат цілком добросовісний працівник, законслухняний громадянин. Повна зайнятості є важливою характеристикою соціального захисту населення у трудовій сфері. Разом з тим вона є основою ефективного використання трудового потенціалу суспільства. Однак сама собою повна зайнятості ще не означає найраціональніше, найдоцільніше використання ресурсів для праці.

Щодо продуктивної зайнятості – це економічно доцільна, вигідна зайнятості. Вона означає перевищення економічних вигід, отриманих у результаті цієї зайнятості порівняно з витратами на організацію цієї роботи. Продуктивність зайнятості з погляду працівника означає отримання трудового доходу більшого, ніж мінімально необхідний для відтворення робочої сили. Продуктивність зайнятості з погляду роботодавця означає отримання прибутку від найманої праці.

Раціональна зайнятості – це одночасно і економічно, і соціально доцільна зайнятості. Раціональність зайнятості визначається ефективністю трудової діяльності в найширшому розумінні цього поняття: суспільною корисністю результатів праці; оптимальністю суспільного поділу праці; якісною відповідністю робіт і працівників; економічною доцільністю робочих місць, що без шкоди для здоров'я дає змогу працівникові досягти високої продуктивності праці і мати заробіток, який забезпечує нормальне життя, а підприємцю дає змогу досягнути високої ефективності виробництва без екологічної, соціальної та іншої шкоди для суспільства.

В економічній теорії і практиці дослідниками розроблена система показників, яка відображає рівень ефективності зайнятості. Пропорції розподілу ресурсів праці суспільства за характером їхньої участі в суспільно корисній діяльності. Вони показують, на якому рівні продуктивності задовольняється потреба населення в робочих

місцях і якими шляхами досягається повна зайнятість. Чим вища продуктивність праці, тим більше передумов для високих доходів працівників, для вдосконалення сфери праці, підвищення якості трудового життя тощо. Відповідно, громадяни можуть мати більше вільного часу без зниження рівня життя. Тому повна зайнятість зі зростанням продуктивності праці досягається при зменшенні рівня участі працездатного населення в суспільному виробництві.

Рівень зайнятості працездатного населення в суспільному господарстві відображає, з одного боку, потребу громадян у оплачуваній роботі, а з іншого – потребу господарства у працівниках. Кількісно він визначається відношенням кількості населення, зайнятого професійною працею, що приносить доход, до загальної кількості працездатного і населення. У будь-якому випадку високий рівень зайнятості означає її низьку ефективність, оскільки не забезпечує достатнього рівня продуктивності праці і достойного рівня її оплати.

Зайнятість характеризується як соціально-економічне явище, яке відображає раціональне використання ресурсів праці, задоволення потреб народного господарства в робочій силі, забезпечення належного рівня життя зайнятого населення, задоволення потреб працівників у підвищенні професійного рівня, у всебічному розвитку особистості.

Зайнятість населення – це діяльність, пов'язана з задоволенням особистих і суспільних потреб, яка, як правило, приносить доход у вигляді заробітної плати, додаткових грошових допомог, натуральних виплат тощо.

Залежно від тривалості і режиму зайнятості виділяють такі її форми:

- повну – діяльність працівника протягом повного робочого дня (тижня, сезону), яка приносить прибуток в нормальних для даного регіону розмірах;

- неповну – зайнятість певної особи протягом неповного робочого дня або з неповною ефективністю, з неповною оплатою.

Залежно від сфери застосування праці виділяють основну і додаткову зайнятість, які ще можуть називатися первинною і вторинною.

Основна зайнятість, або первинна – це діяльність у межах нормативного робочого дня, тижня за основним місцем роботи.

Додаткова зайнятість – це зайнятість понад нормативний робочий час.

Останнім часом усе більшого розповсюдження набувають гнучкі і нестандартні форми зайнятості, гнучкі графіки робочого часу.

Використовуються три форми гнучкості – гнучкість робочого часу, гнучкість зайнятості і гнучкість винагороди. До осіб, що використовують гнучку форму зайнятості, відносять працівників за викликом, тимчасових робітників (контрактників) тощо.

У спеціальній економічній літературі нерідко може використовуватися велика кіль-

кість визначень зайнятості: продуктивна, раціональна, оптимальна, збалансована, ефективна. Усі вони лише уточнюють основний зміст зайнятості, який полягає в необхідності підтримки такого співвідношення між зайнятою робочою силою та її резервом, яке сприяло б досягненню максимальної ефективності функціонування виробництва і зростання доходів населення.

До зайнятого населення, згідно із Законом «Про зайнятість населення» в Україні, відносять громадян, які проживають на її території на законних підставах: працівників, що працюють за наймом на всіх підприємствах незалежно від форм власності і господарювання; громадян, які самостійно забезпечують себе роботою (підприємців, фермерів, осіб, які займаються індивідуальною трудовою діяльністю, осіб творчої праці тощо); обраних, призначених на оплачувані посади в органи державної влади, управління або в громадські організації; громадян, які проходять службу у збройних силах, внутрішніх військах, органах національної безпеки і внутрішніх справ; осіб, що проходять професійну підготовку з відривом від виробництва; працюючих громадян держав, які тимчасово знаходяться в Україні і виконують функції, не пов'язані з забезпеченням діяльності посольств і місій.

Структура зайнятості населення віддзеркалює структуру господарства і рівень соціального та економічного розвитку країни. У розвинутих країнах частка населення, зайнятого в індустріальних галузях господарства, коливається від 35% до 40%, а частка працюючих у сільському господарстві і суміжних галузях постійно зменшується (5%-20%). Водночас кількість зайнятих у невиробничій сфері, особливо у торговельно-фінансовій, банківській та управлінській діяльності сягає 50%, а в країнах великої сімки – 70%.

У більшості країн, що розвиваються, в структурі зайнятості значно переважає питома вага сільського господарства, менше представлена сфера послуг, найменше – індустріальні галузі. Це пояснюється аграрним характером економік і переважно низькою продуктивністю праці в сільському господарстві, що розвивається переважно екстенсивним шляхом; а також поширенням дрібної торгівлі.

У багатих країнах-нафтоекспортерах, заможних курортних острівних державах і нових індустріальних країнах структура зайнятості подібна до структури зайнятості у високорозвинутих країнах (до 70% працюючих зайнято в сфері послуг).

У постсоціалістичних країнах у промисловості зайнято до 40%, у сільському господарстві і суміжних галузях – до 20% працюючих. У невиробничій сфері зайнято близько 30%, але, на відміну від розвинутих країн, тут більшість працює у закладах освіти, охорони здоров'я, культури, тоді як банківська, торговельна та управлінська сфери перебувають у стадії становлення. Таким чином, структуру зайнятості можна вважати

одним із ключових показників рівня розвитку країни і використовувати при її характеристиці.

Отже, зайнятість – найважливіша характеристика економіки, добробуту народу, а рівень зайнятості – важливий макроекономічний показник. Але зайнятість не тільки економічне явище, вона залежить від демографічних процесів, виступає частиною соціальної політики, тобто має демографічний соціальний зміст. Як економічна категорія зайнятість – це сукупність відносин з приводу участі населення в трудовій діяльності. Зайнятість має яскраво виражений соціальний характер. Вона відображає потребу людей не тільки в доходах, але і в самореалізації допомогою суспільно-корисної діяльності, а також ступінь задоволення цієї потреби при певному рівні соціального та економічного розвитку суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2012 року № 1008 «Про затвердження Програми сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Верба Д. Пропозиції щодо вдосконалення системи характеристик зайнятості населення / Д. Верба // Україна: аспекти праці. – 2004. – № 1. – С. 20-28.
3. Петюх В.М. Ринок праці та зайнятість: навчальний посібник / В.М. Петюх. – К.: МАУП, 1997. – 120 с.
4. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: навч. посібник. – Київ: Знання Прес, 2000. – С. 115-140.
5. Про зайнятість населення: Закон України від 01.03.1991 р., № 803-XII (зі змінами та доповненнями).